

भारत सरकार
विधी, न्याय व कंपनी कार्य मंत्रालय

विदेशी विवाह अधिनियम, १९६९

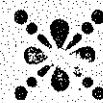
(१९६९ चा अधिनियम क्रमांक ३३)

[१ मार्च १९९८ रोजी यथाविद्यमान]

The Foreign Marriage Act, 1969

(Act No. 33 of 1969)

[As in force on the 1st March 1998]

संचालक, मुद्रण व लेखनसामग्री, महाराष्ट्र शासन यांनी
भारत सरकारच्या वतीने मुद्रित व प्रकाशित केले

(१९९९)

[किंमत : रु. ४.००]

प्राथक अधिकारी

या आवृत्तीत, दिनांक १ मार्च १९९८ रोजी यथाविद्यमान असलेला दि फॉरिन मेरेज अॅक्ट, १९६९ याचा भराठीतील प्राधिकृत पाठ दिलेला आहे. हा पाठ भारताचे राजपत्र, असाधारण, भाग बारा, अनुभाग १, खंड १, अंक १, दिनांक ८ ऑक्टोबर १९९८ यात पृष्ठ ८९ ते ९८ मध्ये प्रकाशित करण्यात आला होता. हा प्राधिकृत भराठी पाठ, प्राधिकृत पाठ (केंद्रीय विधि) अधिनियम, १९७३ याच्या कलम २, खंड (क) अन्वये राष्ट्रपतीच्या प्राधिकाराने प्रकाशित करण्यात आला होता आणि अशा रीतीने प्रकाशित करण्यात आल्यानंतर हा पाठ, उक्त अधिनियमाचा प्राधिकृत भराठी पाठ म्हणून समजण्यात आला आहे.

नवी दिल्ली,
दिनांक ८ ऑक्टोबर १९९८.

डॉ. रघबीर सिंग,

सचिव, भारत सरकार.

P R E F A C E

This edition of the The Foreign Marriage Act, 1969 as on the 1st March 1998 contains the authoritative text of that Act in Marathi which was published in Gazette of India, Extraordinary Part XII, Section 1, No. 1 Vol. 9, dated 89 on pages 98.

This authoritative text was published under the authority of the President under Section 2 Clause (a) of the Authoritative Texts (Central Laws) Act, 1973 and on such publication it became the authoritative text of that Act in Marathi.

NEW DELHI,
Date : 8th October 1998.

DR. RAGHBIR SINGH,
Secretary to the Government of India.

(एक)

विदेशी विवाह अधिनियम, १९६९

संस्कारित करणे

करत्री

प्रकरण एक

प्रारंभिक

१. संक्षिप्त नाव.
२. व्याख्या.
३. विवाह अधिकारी.

प्रकरण दोन

विदेशी विवाह संस्कारित करणे

४. विदेशी विवाह संस्कारित करण्यासंबंधीच्या शर्तीं.
५. नियोजित विवाहाची नोटीस.
६. विवाह नोटीस पुस्तक.
७. नोटिशींचे प्रकाशन.
८. विवाहाला आक्षेप.
९. आक्षेप घेतला गेला नसेल त्या बाबतीतील विवाहाचा संस्कार.
१०. आक्षेप आल्यावरची प्रक्रिया.
११. स्थानिक विधींचे अतिक्रमण करून विवाह करावयाचा माझी.
१२. पक्ष आणि साक्षीदार यांनी अधिकवन करणे.
१३. संस्काराचे स्थळ आणि पद्धत.
१४. विवाहाचे प्रमाणपत्र.
१५. भारतातील विदेशी विवाहांची विधिग्राह्यता.
१६. विवाह सहा महिन्यांच्या आत संस्कारित केला जात नाही तेच्छा नवीन नोटीस.

प्रकरण तीन

अस्य विधीसाठी संस्कारित केलेल्या विदेशी विवाहाची बोधजी

१७. विदेशी विवाहाची नोंदवणी.

प्रकरण चार

विदेशी विवाहांच्या बाबतीतील विवाहविषयक अनुदोष.

१८. विवाहविषयक अनुदोष हे “विशेष विवाह अधिनियम १९६८” आणी देणे.

प्रकरण पाच

आस्ती

१९. द्विविवाहवृक्ष शिक्षा.
२०. विवाहाच्या अन्य विविक्षित झर्तीच्या अतिक्रमणावृक्ष शिक्षा.
२१. खोटाचा अधिकवनावृक्ष शिक्षा.
२२. विवाह अधिकाऱ्यांच्या ऐराउतीवृक्ष शिक्षा.

(दोन)

प्रकरण सहा

कलमे

संकीर्ण

२३. अन्य देशांच्या विधीखाली संस्कारित ज्ञालेल्या विवाहांना मान्यता.
२४. परंतीप देशातील स्थानिक विधीला अनुसरून संस्कारित केलेल्या विवाहांच्या दस्तऐवजांचे प्रभाणन.
२५. नोंदीची प्रमाणित प्रत पुरावा म्हणून असणे.
२६. चुकांची दुस्स्ती.
२७. अधिनियम त्याच्या बाहेरील विवाहांच्या विधिग्राह्यतेवर परिणाम करणार नाही.
२८. नियम करण्याची शक्ती.
२९. १९५४ चा अधिनियम ४३ याचे विशोधन.
३०. निरसन.
- पहिली अनुसूची.
- दुसरी अनुसूची.
- तिसरी अनुसूची.

विदेशी विवाह अधिनियम, १९६९

(१९६९ चा अधिनियम, ३३)

(१ मार्च १९९८ रोजी घथाविद्यमान)

[३१ ऑगस्ट १९६९]

भारताबाहेरील भारतीय नागरिकांच्या विवाहासंबंधी उपबंध करण्यासाठी अधिनियम.

भारतीय गणराज्याच्या विसाव्या वर्षी संसदेकडून पुढीलप्रमाणे अधिनियमित होवो :—

प्रकरण एक

प्रारंभिक

१. या अधिनियमास “विदेशी विवाह अधिनियम, १९६९” असे म्हणता येईल. संक्षिप्त नाव.
२. या अधिनियमात, संदर्भानुसार अन्यथा आवश्यक नसल्यास,— व्याख्या.
- (क) “प्रतिषिद्ध नातेसंबंधाच्या श्रेणी” याला विशेष विवाह अधिनियम, १९५४ (१९५४ चा ४३) यामध्ये असलेलाच अर्थ असेल;
 - (ख) विवाह अधिकान्याच्या संबंधात, “जिल्हा” याचा अर्थ, जेथे त्याच्या पदाची कामे पार पाडावयाची असतात ते क्षेत्र, असा आहे;
 - (ग) “परकीय देश” याचा अर्थ, भारताबाहेरील देश किंवा स्थळ, असा आहे व त्यात, अशा देशाच्या किंवा स्थळाच्या क्षेत्रीय जलधीमध्ये त्या त्या काळी जे जहाज असेल त्याचा समावेश आहे;
 - (घ) “विवाह अधिकारी” याचा अर्थ, कलम ३ खाली विवाह अधिकारी म्हणून नियुक्त करण्यात आलेली व्यक्ती, असा आहे;
 - (ङ) विवाह अधिकान्याच्या संबंधात “शासकीय गृह” याचा अर्थ,—
 - (१) त्या अधिकान्याच्या निवासाचे शासकीय गृह;
 - (२) जेथे त्या अधिकान्याचे कामकाज चालवले जाते ते कायालय;
 - (३) विहित स्थळ;

— असा आहे; आणि

 - (च) “विहित” याचा अर्थ, या अधिनियमाखाली केलेल्या नियमांद्वारे विहित, असा आहे.
३. या अधिनियमाच्या प्रयोजनांसाठी, केंद्र शासनाला शासकीय राजपत्रातील अधिसचनेद्वारे, विवाह कोणत्याही परकीय देशांसाठी विवाह अधिकारी म्हणून आपल्या राजदौतिक किंवा वरिजियक अधिकारी-अधिकारी, पैकी त्यास योग्य वाटतील असे अधिकारी नियुक्त करता येतील.

स्पष्टीकरण.——या कलमात, “राजदौतिक अधिकारी” याचा अर्थ, राजदूत, दूत, मंत्री, उच्च आयुक्त, आयुक्त, कायंदूत (charge d'affairs) किंवा अन्य राजदौतिक प्रतिनिधी अथवा एखाद्या दूतावासाचा, वर्किलातीचा किंवा उच्च आयोगाचा समुपदेष्टा किंवा सचिव, असा आहे.

प्रकरण दोन

विदेशी विवाह संस्कारित करणे

४. या पक्षापैकी निदान एकतरी भारताचा नागरिक आहे त्यांचा विवाह, जर विवाहाच्या विदेशी विवाह वेळी पुढील शर्ती पूर्ण होत असतील तर, एखाद्या परकीय देशातील विवाह अधिकान्याला किंवा त्याच्या संस्कारित करता येईल, त्या शर्ती असा :—
- (क) कोणतीही पक्षाला हयात विवाहसाठी नाही;
 - (ख) कोणीही पक्ष निर्बुद्ध किंवा वेळा नाही;
 - (ग) विवाहाच्या वेळी वराच्या वयाला एकवीस वर्षे व वधूच्या वयाला अठरा वर्षे पूर्ण शालेली आहेत; आणि
 - (घ) पक्ष “प्रतिषिद्ध नातेसंबंधाच्या श्रेणी” च्या अंतर्गत नाहीत:
- परंतु, जेथे पक्षापैकी निदान एकाच्या तरी नियतक व्यक्तीविषयक विधीने किंवा रुढीने त्याच्या विवाहास मुभा दिलेली असेल तेथे, पक्ष प्रतिषिद्ध नातेसंबंधाच्या श्रेणीच्या अंतर्गत असले तरीही, असा विवाह संस्कारित करता येईल.

नियोजित ५. जेव्हा या अधिनियमाखाली एखादा विवाह संस्कारित करण्याचे नियोजित असेल तेव्हा, विवाहाची विवाहातील पक्ष पहिल्या अनुसूचीमध्ये विनिर्दिष्ट करण्यात आलेल्या प्रपत्रानुसार त्याची लेखी नोटीस, नोटीस. विवाहातील निवान एकत्री पक्ष अशी नोटीस घावयाच्या दिनांकाच्या निकटपूर्वी तीस दिवसांहून कमी नाही इतका काळ ज्या जिल्ह्यात राहिला असेल त्याच्या विवाह अधिकाऱ्याला देतील आणि सो पक्ष घाप्रभागे राहिला होता असे नोटिशीत निवेदन केले जाईल.

विवाह- ६. विवाह अधिकारी कलम ५ खाली दिल्या जाणाऱ्या सर्व नोटीसा आपल्या कार्यालयाच्या नोटीस अभिलेखांसोबत ठेवील आणि तात्काळ अशा प्रत्येक नोटिशीच्या खन्या प्रतीची नोंदवही, त्या प्रयोजनापुस्तक साठी विहित केलेल्या “विवाह नोटीस पुस्तक” म्हणून संबोधावयाच्या पुस्तकात करील आणि अशा पुस्तकाचे निरीक्षण करण्याची इच्छा असलेल्या कोणत्याही व्यक्तीस ते सर्व वाजवी वेळी निरीक्षणाचं विना की खुले असेल.

नोटिशीचे प्रकाशन- ७. जेथे कलम ५ खाली विवाह अधिकाऱ्याला नोटीस दिली जाईल ती नोटीस—
(क) आपल्या स्वतःच्या कार्यालयात, एखादा सहजदृश्य जास्ती तिची प्रत लावून; आणि
(ख) भारतात किंवा ते पक्ष सर्वसामान्यपणे जेथील रहिवासी असतील अशा देशात किंवा देशात विहित रीतीने, प्रकाशित करतील.

विवाहाला ८. (१) कलम ७ खाली नोटीस प्रकाशित झाल्याच्या दिनांकापासून तीस दिवस संपण्यापूर्वी आक्षेप कोणीही व्यक्ती, तो विवाह कलम ४ मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्यावैकी एका किंवा अधिक शर्तीची व्यतिक्रमण करील या कारणावरून त्याला आक्षेप घेऊ शकेल.

स्पष्टीकरण.—जेथे कलम ७ च्या खंड (क) खाली नोटीस लावून केलेले व त्या कलमाच्या खंड (ख) खाली विहित रीतीने केलेले तिचे प्रकाशन याचे दिनांक वेगवेगळे असतील, तेथे या पोट कलमाच्या प्रयोजनासाठी तीस दिवसांचा कालावधी त्यापैकी नंतरच्या दिनांकापासून संगणित केला जाईल.

(२) असा प्रत्येक आक्षेप लेखी असेल व तो घेणाऱ्या व्यक्तीने किंवा तिच्या वतीने स्वाक्षरी करण्यास रीतसर प्राधिकृत झालेल्या कोणत्याही व्यक्तीने स्वाक्षरित केलेला असेल आणि त्यात आक्षेपचे कारण निवेदन केलेले असेल, आणि विवाह अधिकारी, आपल्या “विवाह नोटीस पुस्तक” यात त्या आक्षेपाच्या स्वरूपाची नोंद करील.

आक्षेप घेतला ९. जर कलम ८ मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या कालावधीच्या आत नियोजित विवाहास कोणताही गेला नसेल आक्षेप घेतला गेला नाही तर, तो कालावधी संपताच विवाह संस्कारित करता घेईल.
त्या बाबती-
तील
विवाहाचा
संस्कार.

आक्षेप १०. (१) जर एखादा नियोजित विवाहाला कलम ८ खाली आक्षेप घेतला गेला असेल तर, आल्यावरची विवाह अधिकारी, त्या आक्षेपाबाबत त्याला योग्य वाटेल अशा रीतीने त्याने चौकशी केली असून विवाह संस्कारित केला जाण्यास त्यामुळे प्रतिबंध होऊ नये असे त्याचे साधारण झाले आहे अथवा आक्षेप प्रक्रिया घेणाऱ्या व्यक्तीने तो मागे घेतला आहे असे होईपर्यंत तो विवाह संस्कारित करणार नाही.

(२) जेथे विवाह अधिकाऱ्यास अशी चौकशी करावीशी वाटल्यास, तो त्या बाबीबाबत त्याला योग्य वाटेल अशा निवेदनासह तो अभिलेख केंद्र शासनाकडे पाठवील, आणि केंद्र शासन, त्या बाबी-बाबत त्याला योग्य वाटेल अशी आणखी चौकशी केल्यानंतर त्यावर आपला लेखी निर्णय विवाह अधिकाऱ्याला देईल व तो अधिकारी केंद्र शासनाच्या निर्णयानुरूप कृती करील.

स्थानिक ११. (१) नियोजित विवाह ज्या परंकीय देशात संस्कारित व्हावयाचा असेल तेथे अंमलात विधीचे असलेल्या कोणत्याही विधीद्वारे तो प्रतिषिद्ध झालेला असेल तर, विवाह अधिकारी कारणे लेखी नमूद व्यतिक्रमण करून त्याकरिता या अधिनियमाखाली विवाह संस्कारित करण्यास नकार देऊ शकेल.

करून विवाह (२) विवाह संस्कारित करणे हे आपल्या घरे आंतरराष्ट्रीय विधीशी किंवा राष्ट्रांच्या सौजन्याशी करावयाचा विसंगत होईल, या कारणावरून विवाह अधिकारी कारणे लेखी नमूद करून, या अधिनियमाखाली विवाह नाही. संस्कारित करण्यास नकार देऊ शकेल.

(३) जेथे या कलमाखाली विवाह अधिकारी, विवाह संस्कारित करण्यास नकार देईल तेथे नियोजित विवाहातील कोणत्याही पक्षाला अशा नकार दिल्याच्या दिनांकापासून तीस दिवसांच्या आत केंद्र शासनाकडे विहित रीतीने अपील करता घेईल. आणि विवाह अधिकारी अशा अपिलावर केंद्र शासनाने दिलेल्या निर्णयानुसार कृती करील.

१२. विवाह संस्कारित होण्यापूर्वी पक्ष आणि तीन साक्षीदार विवाह अधिकाऱ्यांच्या समक्ष, पक्ष आणि दुसऱ्या अनुसूचीत विनिर्दिष्ट केलेल्या प्रपत्रानुसार अधिकथन विवाह अधिकारी प्रतिस्वाक्षरित करील. साक्षीदार यांनी अधिकथन करणे.

१३. (१) या अधिनियमाखाली विवाह अधिकाऱ्याने लावलेला किंवा त्याच्यासमोर लावला जाणारा संस्काराचे विवाह हा त्या विवाह अधिकाऱ्याच्या अधिकृत शासकीय गृहात दारे खुली ठेवून विहित वेळात निदान स्थळ आणि तीन साक्षीदारांच्या समक्ष संस्कारित केला जाईल.

(२) पक्ष विवाहासाठी जी पद्धत अंगिकारण्याचे ठरवतील अशा कोणत्याही पद्धतीने विवाह संस्कारित करता येईल :

परंतु, प्रत्येक पक्षाने दुसऱ्या पक्षाप्रती विवाह अधिकाऱ्याच्या आणि तीन साक्षीदारांच्या समक्ष पक्षांना समजाऱ्याच्या कोणत्याही भाषेत “मी (क) तुझा (ख) चा आपली कायदेशीर पत्ती (किंवा पती) म्हणून स्वीकार करतो (किंवा करते)” असे अधिकथन केल्याशिवाय, तो विवाह पूर्ण होणार नाही आणि पक्षांवर बंधनकारक असणार नाही.

परंतु आणखी असे की, जेथे मागील परंतुकात निर्दिष्ट केलेले अधिकथन विवाह अधिकाऱ्याला किंवा साक्षीदारांपैकी कोणालाही न समजाऱ्याच्या कोणत्याही भाषेत केले गेले असेल तेथे, पक्षांपैकी एकजण विवाह अधिकाऱ्याला किंवा, प्रकरणपरत्वे, अशा साक्षीदाराला समजेल अशा भाषेत त्याचे अधिकथन समजावून देईल, किंवा समजावून देण्याची तजवीज करील.

१४. (१) जेव्हा जेव्हा एखादा विवाह, या अधिनियमाखाली संस्कारित होईल, तेव्हा, विवाह विवाहाचे अधिकारी त्याच्या प्रमाणपत्राची नोंद, त्या प्रयोगजारी, त्याने ठेववायाच्या व “विवाह प्रमाणपत्र पुस्तक” प्रमाणपत्र म्हणून संबोधायाच्या पुस्तकात तिसऱ्या अनुसूचीत विनिर्दिष्ट केलेल्या प्रपत्रानुसार करील आणि अशा प्रमाणपत्रावर विवाहातील पक्ष व तीन साक्षीदार स्वाक्षरी करतील.

(२) विवाह अधिकाऱ्याने “विवाह प्रमाणपत्र पुस्तक” यात, प्रमाणपत्राची नोंद केल्यावर ते प्रमाणपत्र म्हणजे या अधिनियमाखाली विवाह संस्कारित करण्यात आला आहे आणि संबंधित पक्षांचा विवाहपूर्व निवास व साक्षीदारांच्या स्वाक्षर्या याबाबतच्या सर्व उपचारांचे अनुपालन झालेले आहे या तथ्याचा निर्णयिक पुरावा असल्याचे मानले जाईल.

१५. या अधिनियमात अंतर्भूत असलेल्या अन्य उपबंधांच्या अधीनतेने, या अधिनियमात उपबंधित भारतातील केलेल्या रीतीने संस्कारित करण्यात आलेला विवाह हा विधिवृष्टच्या सुधोग्य आणि ग्राह्य असेल. विदेशी विवाहांची विधिग्राह्यता.

१६. एखादा विवाह कलम ५ खाली आवश्यक केल्याप्रमाणे, विवाह अधिकाऱ्याला त्याची नोटीस विवाह सहा दिल्याच्या दिनांकापासून सहा महिन्यांच्या आत, जेथे कलम १० खाली त्या प्रकरणाचा अभिलेख केंद्र महिन्यांच्या शासनाकडे पाठवण्यात आलेला असेल किंवा कलम ११ खाली केंद्र शासनाकडे अपील दाखल केलेले आत असेल तेथे, प्रकरणपरत्वे, अशा प्रकरणात किंवा अपिलात केंद्र शासनाने दिलेल्या निर्णयाच्या दिनांकापासून संस्कारित तीन महिन्यांच्या आत संस्कारित केला गेला नाही असे जेव्हा जेव्हा होईल, तेव्हा, नोटीस आणि तीवून केला जात उद्भवणारी अन्य सर्व कार्यवाही व्यपगत झाली असल्याचे मानले जाईल, आणि कोणताही विवाह अधिकारी नाही तेव्हा या अधिनियमात घालून दिलेल्या रीतीने नवीन नोटीस दिली जाईपर्यंत तो विवाह संस्कारित करणार नवीन नोटीस नाही.

प्रकरण तीन

अन्य विधींसाठी संस्कारित केलेल्या विदेशी विवाहांची नोंदणी

१७. (१) जेथे—

(क) ज्या पक्षांपैकी निदान एकत्री भारताचा नागरिक होता त्याचा विवाह एखाद्या विवाहांची परकीय देशात त्या देशाच्या विधीला अनुसूल रीतसर संस्कारित करण्यात आला आहे अशी विवाह नोंदणी. अधिकाऱ्याची खाली होईल ; आणि

(ख) विवाहातील एखादा पक्ष या कलमाखाली विवाहाची नोंदणी करण्याची त्याची अगर तिची इच्छा आहे असे विवाह अधिकाऱ्याला लेखी कळवील ;

—तेथे विवाह अधिकाऱ्याला, विहित फी भरण्यात आल्यावर, विवाहाची नोंदणी करता येईल.

(२) कोणत्याही विवाहाने नोंदणीच्या वेळी कलम ४ मध्ये उल्लेखिलेल्या शर्तीची पूर्ती झाल्याशिवाय या कलमाखाली त्याची नोंदणी केली जाणार नाही.

(३) आपल्या मते एखादा विवाह आंतरराष्ट्रीय विधीशी किंवा (राष्ट्राच्या) सौजन्याशी विसंगत आहे या कारणावरून विवाह अधिकारी कारणे लेखी नमूद करून या कलमाखाली त्याची नोंदणी करण्यास नकार देऊ शकेल.

(४) जेथे विवाह अधिकारी या कलमाखाली विवाहाची नोंदणी करण्यास नकार देईल तथे, नोंदणीसाठी अर्ज करणाऱ्या पक्षाला, याप्रभागे नकार देण्यात आल्याच्या दिनांकापासून तीस दिवसांच्या कालावधीत केंद्र शासनाकडे विहित रीतीने अपील करता येईल; आणि विवाह अधिकारी अशा अपिलावर केंद्र शासनाने दिलेल्या निर्णयानुरूप कृती करील;

(५) विवाह अधिकारी “विवाह प्रमाणपत्र पुस्तक” यात विहित प्रपत्रानुसार व विहित रीतीने विवाहाच्या प्रमाणपत्राची नोंद करून, या कलमाखाली विवाह नोंदणी करील, आणि अशा प्रमाणपत्रावर विवाहातील पक्ष आणि तीन साक्षीदार स्वाक्षरी करतील.

(६) या कलमाखाली नोंदणी केलेला विवाह हा नोंदणीच्या दिनांकी व त्यापासून या अधिनियमाखाली संस्कारित झाला असल्याचे मानले जाईल.

प्रकरण चार

विदेशी विवाहांच्या वाबतीतील विवाहविषयक अनुतोष

विवाहविषयक १८. (१) या कलमात अंतर्भूत असलेल्या अन्य उपबंधांच्या अधीनतेने, “विशेष विवाह अधिनियम, १९५४” (१९५४ चा ४३) याची प्रकरणे चार, पाच, सहा आणि सात यांचे उपबंध जसे “विशेष त्या अधिनियमाखाली संस्कारित झालेल्या विवाहाच्या संबंधात लागू असतील तसे ते या अधिनियमाखाली

विवाह संस्कारित झालेल्या विवाहांच्या आणि यजा पक्षापैकी निदान एकजण भारताचा नामारिक असेल त्यांच्या अधिनियम, मध्ये परकीय देशात संस्कारित झालेल्या अन्य कोणत्याही विवाहाच्या संबंधात लागू असतील.

१९५४ स्पष्टीकरण.—“विशेष विवाह अधिनियम, १९५४” (१९५४ चा ४३) याचे कलम २४ च्या खाली देणे, पोट कलमात निर्दिष्ट केलेल्या विवाहाना लागू होताना ते पुढील आपरिवर्तनास पाव असेल, ती अशी:—

(एक) त्या अधिनियमाच्या पोट कलम १ मध्ये त्याच्या चौथ्या कलमाचे खंड (क), (ख), (ग) व (घ) यांचे जे निदेश आहेत त्यांचा अर्थ, या अधिनियमांच्या कलम ४ चे खंड अनुक्रमे (क), (ख), (ग) व (घ) यांचे निर्देश म्हणून लावला जाईल, आणि

(दोन) पूर्वीकृत कलम २४ मध्ये अंतर्भूत असलेले काहीही—

(क) जो विवाह या अधिनियमाखाली संस्कारित झालेला नाही; किंवा

(ख) कलम १७ मध्ये अंतर्भूत असलेल्या उपबंधामुळे जो या अधिनियमाखाली संस्कारित झाला असल्याचे मानले गेले आहे.

अशा कोणत्याही विवाहास लागू असणार नाही:

परंतु, उप खंड (ख) मध्ये निर्देशिलेल्या अशा कोणत्याही विवाहाची कलम १७ च्या पोट कलम (२) चे व्यतिक्रमण करून नोंदणी केलेली असेल तर, ती नोंदणी परिणामक नसल्याचे घोषित केले जाऊ शकेल.

(२) “विशेष विवाह अधिनियम, १९५४”. (१९५४ चा ४३) याचे प्रकरण पाच किंवा प्रकरण सहा हे, पोट कलम (१) मध्ये निर्देशिलेल्या विवाहाना लागू केले असता त्याखालील अनुतोषासाठी केला जाणारा प्रत्येक विनंतीअर्ज त्याच्या साधारण दिवापी अधिकारितेच्या स्थानिक सीमांमध्ये—

(क) उत्तरवादी विनंतीअर्ज सादर केला जाण्याच्या वेळी राहत असेल; किंवा

(ख) पती किंवा पत्नी निकटपूर्वी एकत्र राहत होती; किंवा

(ग) विनंतीअर्जदार विनंतीअर्ज सादर करण्याच्या वेळी राहत असेल (मात्र उत्तरवादी त्या वेळी भारताबाहेर राहत असला पाहिजे.)

—त्या जिल्हा न्यायालयाकडे सादर केला जाईल.

स्पष्टीकरण.—या कलमात, “जिल्हा न्यायालय” या “विशेष विवाह अधिनियम, १९५४” (१९५४ चा ४३) मध्ये जो अर्थे आहे, तोच आहे.

(३) या कलमात अंतर्भूत असलेले काहीही,

(क) जेथे—

(एक) विवाहातील पक्ष विनंतीअर्ज सादर केला जाण्याच्या वेळी भारताचे अधिवासी असतील; किंवा

(दोन) पत्नी विनंतीअर्जदार असून ती विवाहाच्या निकटपूर्वी भारताची अधिवासी होती आणि विनंतीअर्ज सादर करण्याच्या निकटपूर्वी तीन वर्षांहून कमी नाही इतका काळ भारतात राहत होती,

ते खेरीजकरून, कोणताही विवाह-विच्छेदाचा हुक्मनामा करण्यास:—

(ख) जेथे—

(एक) विवाहातील पक्ष विनंतीअर्ज सादर केला जाण्याच्या वेळी भारताचे अधिवासी असतील; किंवा

(दोन) विवाह या अधिनियमाखाली संस्कारित झाला होता आणि पत्नी विनंती अर्जदार असून ती विनंती अर्ज सादर करण्याच्या निकटपूर्वी तीन वर्ष इतका काळ सर्व-सामान्यपणे भारतातील रहिवासी होती,
ते खेरीजकरून शून्यकरणीय विवाह शून्य करणारा कोणताही हुक्मनामा करण्यास ;

(ग) जेथे—

(एक) विवाहातील कोणताही पक्ष विनंतीअर्ज सादर केला जाण्याच्या वेळी भारताचा अधिवासी असेल, किवा

(दोन) विवाह या अधिनियमाखाली संस्कारित झाला होता आणि विनंती अर्जदार विनंतीअर्ज सादर करण्याच्या वेळी भारतात राहत असेल;

ते खेरीजकरून शून्य विवाहाच्या बाबतीत कोणताही विवाह-शून्यतेचा हुक्मनामा करण्यास ;

(घ) जेथे विनंतीअर्जदार, विनंतीअर्ज, सादर करण्याच्या वेळी भारतात राहत असेल ते खेरीजकरून, “विशेष विवाह अधिनियम, १९५४” (१९५४ चा ४३) याचे प्रकरण पाच किंवा प्रकरण सहा याखालील अन्य कोणताही अनुतोष देण्यास,

कोणत्याही न्यायालयाला प्राधिकृत करणार नाही.

(४) पोट कलम (१) मध्ये अंतर्भूत असलेले काहीही या अधिनियमाखाली संस्कारित न झालेल्या परकीय देशातील कोणत्याही विवाहाच्या संबंधात या अधिनियमाखाली कोणताही अनुतोष देण्यास कोणत्याही न्यायालयाला जर अशी विवाहाच्या बाबतीत अनुतोष देण्याचा (मग तो “विशेष विवाह अधिनियम, १९५४” (१९५४ चा ४३) मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्यापैकी कोणत्याही कारणावरून असो वा अन्यथा असो) उपबंध त्या त्या काळी अंमलात असलेल्या अन्य कोणत्याही कायदाखाली केला असेल तर प्राधिकृत करणार नाही.

प्रकरण पाच

शास्ती

१९. (१) ज्या व्यक्तीचा विवाह या अधिनियमाखाली संस्कारित झाला असेल किवा संस्कारित द्विविवाह-झाला असल्याचे मानले गेले असेल, आणि जी आपला विवाह विद्यमान असताना भारतात अन्य कोणताही बदल शिक्षा विवाह करील अशी कोणतीही व्यक्ती “भारतीय दंड संहिता १८६०” (१८६० चा ४५) कलम ४९४ व कलम ४९५, मध्ये उपबंधित केलेल्या शास्तीना पात्र असेल आणि याप्रमाणे केलेला विवाह शून्य असेल.

(२) भारताच्या कोणत्याही नागरिकाने भारताबाहेर आणि पलिकडे केलेल्या अशा कोणत्याही गुन्ह्यालाही पोट कलम (१) चे उपबंध लागू आहेत.

२०. भारताचा जो कोणीही नागरिक कलम ४ च्या खंड (ग) किंवा खंड (घ) मध्ये विनिर्दिष्ट विवाहाच्या केलेल्या शर्तीचे व्यतिक्रमण करून या अधिनियमाखाली संस्कारित करावयाचा त्याचा किंवा तिचा स्वतःचा अन्य विवक्षित विवाह घडवून आणील.

(क) कलम ४ च्या खंड (ग) मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या शर्तीचे व्यतिक्रमण झाल्यास, पंधरा व्यतिक्रमण-दिवसांपर्यंत असू शकेल इतक्या साध्या कारावासाच्या शिक्षेस किंवा एक हजार रुपयापर्यंत असू बदल शिक्षा शकेल इतक्या द्रव्यदंडाच्या शिक्षेस किंवा दोहोंस, आणि

(ख) कलम ४ च्या खंड (घ) मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या शर्तीचे व्यतिक्रमण झाल्यास, एक महिन्यापर्यंत असू शकेल इतक्या साध्या कारावासाच्या शिक्षेस किंवा एक हजार रुपयापर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाच्या शिक्षेस किंवा दोहोंस

—पात्र असेल.

२१. जर भारताच्या कोणताही नागरिकाने विवाह घडवून आणण्याच्या प्रयोजनार्थ, उद्देशपूर्वक— खोटचा

(क) या अधिनियमानुसार अधिकथन आवश्यक असेल तेथे, खोटे अधिकथन केले ; किंवा अधिकथन-

(ख) या अधिनियमानुसार नोटीस किंवा प्रमाणपत्र आवश्यक असेल तेथे, खोटचा नोटिशीवर बदल शिक्षा, किंवा प्रमाणपत्रावर स्वाक्षरी केली,

—तर तो तीन वर्षांपर्यंत असून शकेल इतक्या मुदतीच्या कारावासाच्या शिक्षेस पात्र असेल आणि द्रव्यदंडासही पात्र असेल.

२२. या अधिनियमात असलेल्यांपैकी कोणत्याही उपबंधाचे व्यतिक्रमण करून जो समजूतसवरून विवाह अधिवृद्धीपुरस्सर या अधिनियमाखाली विवाह संस्कारित करील असा कोणताही विवाह अधिकारी एक कायद्याच्या वर्षांपर्यंत असू शकेल इतक्या साध्या कारावासाच्या शिक्षेस किंवा पाचशे रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या गैरकृतीबद्दल शिक्षा द्रव्यदंडाच्या शिक्षेस किंवा दोहोंस पात्र असेल.

प्रकरण सहृ

संकीर्ण

अन्य देशाच्या कायद्यासाठी या अधिनियमात अंतर्भूत असलेल्या उपबंधासारखे उपबंध अंतर्भूत आहेत अशी केंद्र शासनाची खाली संस्कारित झाली तर, त्याला शासकीय राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे, अशा परकीय देशात असलात असलेल्या कायद्यां झालेल्या खाली संस्कारित झालेल्या विवाहांना भारतातील न्यायालयामध्ये विधिग्राह्य विवाह म्हणून मान्यता दिली विवाहांना जाईल असे घोषित करता येईल.

मान्यता.

परकीय देशातील स्थानिक कायद्याला अनुसूलन संस्कारित, केलेल्या विवाहाच्या दस्तऐवजाचे प्रमाणन.

२३. (१) जेथे—

(क) एखांदा विवाह, केंद्र शासनाने शासकीय राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे यासंबंधात विनिर्दिष्ट केलेल्या कोणत्याही परकीय देशात त्या देशाच्या कायद्याला अनुसूलन ज्या पक्षांची निदान एकपक्ष भारताचा नागरिक असेल अशा पक्षांमध्ये संस्कारित करण्यात आला असेल; आणि

(ख) असा नागरिक असलेला विवाहातील पक्ष ज्या देशात विवाह संस्कारित झाला त्याच्या विवाह अधिकान्यासमोर—

(एक) त्या देशाच्या विवाह नोंदपुस्तकातील त्या विवाहाच्या बाबतीतील नोंदीची त्या देशातील समुचित प्राधिकरणाने तिची खरी प्रत असल्याचे प्रमाणित केलेली प्रत; आणि

(दोन) जर त्या नोंदीची प्रत इंग्रजी भाषेत नसेल तर, त्या प्रतीचा विहित भाषेतील अनुवाद, हंजर करील; आणि

(ग) विवाह नोंद पुस्तकातील नोंदीची प्रत ही खरी प्रत आहे आणि कोणताही अनुवाद असल्यास तो यथार्थ अनुवाद आहे अशी विवाह अधिकान्याची खाली झालेली असेल;

तेथे, विहित फीचा भरणा करण्यात आल्यावर विवाह अधिकारी ती प्रत विवाह नोंदपुस्तकातील नोंदीची खरी प्रत असल्याबद्दल आपली खाली झाली आहे, असे त्या प्रतीवर आणि तो अनुवाद त्या प्रतीचा यथार्थ अनुवाद असल्याबद्दल आपली खाली झाली आहे असे अनुवादावर प्रमाणित करील, आणि उक्त पक्षाला ती प्रत व तो अनुवाद देईल.

(२) पोट कलम (१) खाली दिलेला परकीय देशातील विवाहाची संबंधित असा दस्तऐवज, तो म्हणजे जणू काही त्या देशाच्या समुचित प्राधिकरणाने रीतसर दिलेले प्रमाणपत्र असल्याप्रमाणे कोणत्याहो कार्यवाहीत, पुराव्यात ग्राह्य धरला जाईल.

नोंदीची दुरुस्ती. असणे. २५. विवाह अधिकान्याने स्वाक्षरित केल्याचे दिसणारी विवाह प्रमाणपत्र पुस्तकातील विवाह-प्रमाणित नोंदीची प्रत्येक प्रमाणित प्रत, मूळलेख हंजर केला नाही किंवा सिद्ध केला नाही तर, पुराव्यात दाखल प्रत पुरावा करून वेतली जाईल.

म्हणून

असणे.

चुकांची २६. (१) ज्याला विवाह प्रमाणपत्र पुस्तकातील कोणत्याही नोंदीच्या स्वरूपात किंवा आशयात दुरुस्ती, कोणतीही चूक आढळेल अशा कोणत्याही विवाह अधिकान्याला अशी चूक आढळल्यापासून पुढील एक महिन्याच्या आत, विवाहित व्यक्तींच्या समक्ष अथवा त्या मूळ पावल्या असल्यास, किंवा अनुपस्थित असल्यास अन्य दोन साक्षीदारांच्या समक्ष, मूळ नोंदीमध्ये कोणताही फेरबदल न करता समाप्त नोंद करून व अशा दुरुस्तीचा दिनांक टाकून चूक दुरुस्त करता येईल.

(२) या कलमाखाली केलेली प्रत्येक दुरुस्ती, ज्या साक्षीदारांच्या समक्ष ती केली गेली ते साक्षाकित करतील.

अधिनियम वाहील २७. या अधिनियमातील कोणतीही गोष्ट, त्यात नेशून दिलेल्याहून अन्य रीतीने परकीय देशात त्याच्या संस्कारित केलेल्या विवाहाच्या विधिग्राह्यतेवर कोणत्याही प्रकारे परिणाम करणार नाही.

विवाहाच्या विधिग्राह्यतेवर परिणाम करणार नाही.

नियम २८. (१) या अधिनियमाची प्रयोजने पार पाढण्यासाठी, केंद्र शासनाला शासकीय राजपत्रातील करण्याची अधिसूचनेद्वारे नियम करता येतील.

शक्ती.

(२) विशेषत: आणि पूर्वांगी शक्तींच्या सर्वसाधारणतेला बाध न येता, अशा नियमामध्ये पुढील सर्व किंवा त्यांपैकी कोणत्याही बाबींसाठी उपबंध करता येईल; त्या अशा—

(क) विवाह अधिकान्याची कामे व शक्ती आणि त्यांचे जिल्हे;

पहिली अनुसंधी
(कलम ५ पहा)
नियोजित विवाहाच्या नोटिशीचे प्रपत्र

विवाह अधिकारी,

यांस

आम्ही याद्वारे आपणांस अशी नोटीस देतो की, या नोटिशीच्या दिनांकापासून तीन महिन्यांच्या आत, "विदेशी विवाह अधिनियम, १९६९" खाली आमचा विवाह संस्कारित करण्याचे योजिलेले आहे.

नाव व बळिलांचे नाव	अवस्था	व्यवसाय	जन्म दिनांक	वास्तव्य स्थळ	स्थायी वास्तव्य संघाच्या स्थळ आणि वास्तव्य स्थायी नसल्यास स्थळातील संघाचे वास्तव्य निवासाचा स्थळ
-----------------------	--------	---------	-------------	---------------	--

क. ख. अविवाहित

विधुर

घटस्फोटित

ग. घ. अविवाहित

विधवा

घटस्फोटिता

याच्या साक्षीदार्वल आज दिनांक माहे १९ रोजी आम्ही स्वाक्षन्या करीत आहोत.

स्वाक्षरी — क. ख.

स्वाक्षरी — ग. घ.

- (ख) कोणत्या रीतीने विवाह अधिकान्यास या अधिनियमाखाली कोणतीही चौकटी करता येईल ते;
- (ग) कोणत्या रीतीने विवाह-नोटिसा प्रकाशित करता येतील ते;
- (घ) कोणत्या स्थळी आणि कोणत्या वेळांमध्ये या अधिनियमाखालील विवाह संस्कारित करता येतील ते;
- (इ) या अधिनियमाने किवा त्याखाली आवश्यक केलेली कोणतीही पुस्तके कोणत्या स्वरूपात व कोणत्या रीतीने ठेवावयाची ते;
- (ज्ञ) कलम १७ च्या पोट-कलम (५) खाली कोणत्या स्वरूपात व कोणत्या रीतीने विवाहाच्या प्रमाणपदाची नोंद करता येईल ते;
- (झ) या अधिनियमाखाली विवाह अधिकान्यावर सोपवण्यात आलेले कोणतीही काम करण्याबद्दल वसूल करता येईल ती फी;
- (ज) “विवाह प्रमाणपत्र पुस्तक” यातील नोंदीच्या प्रती कोणत्या प्राधिकरणाकडे, कोणत्या स्वरूपात व कोणत्या मध्यंतर काळात पाठवता येतील आणि विवाह प्रमाणपत्र पुस्तकात दुरुस्त्या करण्यात आल्या असतील तेव्हा अशा दुरुस्त्याची प्रमाणपत्रे कशा रीतीने प्राधिकरणांकडे पाठवता येतील ते;
- (झ) या अधिनियमाखाली जी पुस्तके ठेवणे आवश्यक असेल अशा कोणत्याही पुस्तकाचे निरीक्षण आणि त्यातील नोंदीच्या प्रमाणित प्रती पुरवणे;
- (ज) कलम २३ खाली कोणत्याही विवाहाला कशा रीतीने व कोणत्या शर्तीच्या अधीनतेने मान्यता देता येईल ते;
- (ट) विहित केली जाईल किवा विहित करणे आवश्यक असेल अशी अन्य कोणतीही बाब.
- (३) या कलमाखाली केलेला प्रत्येक नियम, तो करण्यात आल्यानंतर होईल तितक्या लवकर संसदेच्या प्रत्येक सभागृहासमोर एका सवाचा किवा लागोपाठच्या [दोन किवा अधिक] सवाचांचा मिळून बनला असेल अशा एकूण तीस दिवसांच्या कालावधीत, ते सभागृह सवासीन असताना ठेवला जाईल [आणि पूर्वोक्त सवाच्या किवा कमवर्ती सवाच्या पाठोपाठचे सत्र संपण्यापूर्वी] जर नियमात कोणतीही आपरिवर्तन करण्यावाबत उसय सभागृहांचे मर्तीक्य झाले किवा तो नियम केला जाऊ नये यावावत उभय सभागृहांचे मर्तीक्य झाले तर त्यानंतर तो नियम, प्रकरणपरत्वे, अशा आपरिवर्तित रूपातच परिणामक होईल किवा मुलीच परिणामक असणार नाही, तथापि असे कोणतीही आपरिवर्तन किवा शून्यी-करण त्या नियमाखाली पूर्वी केलेल्या कोणत्याही गोष्टी त्या विधिग्राह्यतेस बाधक असणार नाही.

२९. विशेष विवाह अधिनियम, १९५४ यांत,—

(क) कलम १ पोट-कलम (२) मध्ये “उक्त राज्यक्षेत्राबाहेर” या शब्द घातले जातील; १९५४ चा
व काशमीर राज्यात” हे शब्द घातले जातील; ४३ याचे
विशेषण.

(ख) कलम २ मधून खंड (क) आणि (ग) घातले जातील;

(ग) कलम ३ मध्ये, पोट-कलम (२) ऐवजी पुढील पोट-कलम घातले जाईल, ते असे:—

“(२) या अधिनियमाच्या प्रयोजनासाठी आणि ज्याच्यावर या अधिनियमाचा विस्तार असेल त्या राज्यक्षेत्राचे अधिवासी असलेले जे भारतीय नागरिक जम्मू व काशमीर राज्यात आहेत त्याना हा अधिनियम लागू करताना, केंद्र शासनाला शासनीय राज्यक्षेत्रील अधिसूचनेद्वारे, आपणास योग्य वाटतील असे केंद्र शासनाचे अधिकारी राज्याचे किवा त्याच्या कोणत्याही भागाचे विवाह अधिकारी म्हणून विनिर्दिष्ट करता येतील.”

(घ) कलम ४ मध्ये, खंड (झ) ऐवजी पुढील खंड घातला जाईल, तो असा:—

(झ) जेथे विवाह जम्मू व काशमीर राज्यात संस्कारित झाला असेल तेथे, दोन्ही पक्ष हे ज्यांवर या अधिनियमाचा विस्तार आहे त्या राज्यक्षेत्राचे अधिवासी असलेले भारताचे नागरिक आहेत.”

(झ) कलम १० “मध्ये ज्यांवर या अधिनियमाचा विस्तार आहे त्या राज्यक्षेत्राबाहेर, उक्त राज्य क्षेत्राबाहेरील नियोजित विवाहावाबत” या शब्दांऐवजी “जम्मू व काशमीर राज्यात, त्या राज्यातील नियोजित विवाहावाबत” हे शब्द घातले जातील;

(च) कलम ५० मधील पोट-कलम (१) मध्ये “राजदौतिक व वाणिज्यिक अधिकारी व अन्य” हे शब्द वगळले जातील.

३०. “भारतीय विदेशी विवाह अधिनियम, १९०३” (१९०३ चा १४) याद्वारे निरसित निरसन. करण्यात आला आहे.

१. १९८३ चा अधिनियम २०, याच्या अनुसूचीद्वारे मूळ मजकुराऐवजी समाविष्ट करण्यात आले.

दुसरी भाग्यची
(कलम १२ पहा)
वरने करावयाचे अधिकथन

मी, क. ख., याद्वारे पुढीलप्रमाणे अधिकथन करतो :—

१. मी, सध्या अविवाहित (किवा, प्रकरणपरत्वे, विधुर किवा घटस्फोटित) आहे.
२. माझ्या वयाला वर्षे पूर्ण झालेली आहेत.
३. मी, ग. घ. (वधूशी) प्रतिषिद्ध नातेसंबंधशेणीच्या अंतर्गत संबंधित नाही.
४. मी, चा नागरिक आहे.
५. या अधिकथनातील कोणतेही निवेदन खोटे असले तर मी कारावासास आणि द्रव्यदंडासही पात्र आहे याची मला जाणीव आहे.

स्वाक्षरी — क. ख. (वर)

वधूने करावयाचे अधिकथन

मी, ग. घ., याद्वारे पुढीलप्रमाणे अधिकथन करतो :—

१. मी, सध्या अविवाहित (किवा, प्रकरणपरत्वे, विधुर किवा घटस्फोटित) आहे.
२. माझ्या वयाला वर्षे पूर्ण झालेली आहेत.
३. मी, क. ख. शी (वराई) प्रतिषिद्ध नातेसंबंधशेणीच्या अंतर्गत संबंधित नाही.
४. मी, ची नागरिक आहे.
५. या अधिकथनातील कोणतेही निवेदन खोटे असले तर मी कारावासास व द्रव्यदंडासही पात्र आहे याची मला जाणीव आहे.

स्वाक्षरी — ग. घ. (वधू)

वर नामनिर्देश केलेले क. ख. व ग. घ. यांनी आमच्या समक्ष स्वाक्षर्या केल्या. आम्हाला माहीत आहे तेथवर, या विवाहास कोणताही विधिसंभत प्रत्यवाय नाही.

स्वाक्षरी छ. ज.

स्वाक्षरी झ. ज.

स्वाक्षरी ट. ठ.

(प्रतिस्वाक्षरी) ड. च.

विवाह अधिकारी.

दिनांक माहे १९

तिसरी अनुसूची

(कलम १४ पहा)

विवाह प्रमाणपत्राचे प्रचल

मी. ड. अ. वाडोर असे प्रमाणित करणो की, दिनांक माह १९.....
रोजी क. स. जाणि ग. व. *

बाब्हासधोर उपस्थित झाले व विवेदी विवाह अधिनियम, १९६९ च्या घटक †
ने आवश्यक केलेले अधिकथन रीतसर करण्यात आले, आणि भाइया समक्ष व ज्यानी यांकाळी स्थाकन्या
केल्या आहेत या तीन साक्षीदारांच्या समक्ष या अधिनियमाखाली त्यांचा विवाह संस्कारित करण्यात आला.

स्वाक्षरी क. स.

विवाह अधिकारी.

स्वाक्षरी	क. स. (घर)
स्वाक्षरी	ग. श. (वडू)
स्वाक्षरी	छ. ज.
स्वाक्षरी	ज. श.
स्वाक्षरी	ठ. ड.

} तीन साक्षीदार.

दिनांक माह १९.....

* या ठिकाणी पक्काचा तपशील आवा.

† नोंद करावयाची.

शासकीय मध्यवर्ती मुद्रणालय, मुंबई